

Date: 7th October-2026

INGLIZ VA O'ZBEK HUQUQ TIZIMLARIDAGI YURIDIK
TERMINOLOGIYANING QIYOSIY TAHLILI

Mannobova Lola Abdunazar qizi

SamDCHTI assistent o'qituvchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz va o'zbek huquq tizimlarida qo'llanadigan yuridik terminologiyaning lingvistik, semantik, strukturaviy va funksional xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning dolzarbligi xalqaro huquqiy munosabatlarning kengayishi, huquqiy hujjatlarning tarjimasi hamda ingliz-o'zbek huquqiy kommunikatsiyasiga bo'lgan ehtiyojning ortib borishi bilan belgilanadi. Tadqiqotda qiyosiy, tavsifiy, semantik, strukturaviy va kontekstual tahlil metodlaridan foydalanildi. Tahlil natijalari terminologik ekvivalentlikni faqat lug'aviy moslik asosida emas, balki tegishli huquqiy konsept, institutsional vazifa va huquq tizimidagi funksiyani hisobga olgan holda baholash zarurligini ko'rsatadi. Ingliz tilidagi common law an'alariga xos ayrim terminlarning o'zbek tilida bevosita ekvivalenti mavjud emasligi sababli funksional yoki izohli tarjima talab qilinadi.

Kalit so'zlar: yuridik termin, huquqiy terminologiya, ingliz huquq tizimi, o'zbek huquq tizimi, common law, civil law, terminologik ekvivalentlik, huquqiy tarjima, huquqiy diskurs, qiyosiy tahlil.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida davlatlar o'rtasidagi siyosiy, huquqiy, ilmiy, ta'limiy va iqtisodiy aloqalarning kengayishi turli huquqiy tizimlar o'rtasidagi muloqotni kuchaytirmoqda. Bunday sharoitda huquqiy hujjatlarni tarjima qilish, xalqaro shartnomalarni talqin etish va turli yurisdiksiyalarda qo'llanadigan huquqiy tushunchalarni qiyoslash muhim ilmiy-amaliy vazifalardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi huquqiy tarjimada terminlarning shakliy o'xshashligi ularning to'liq konseptual ekvivalentligini har doim ham anglatmaydi.

Yuridik termin oddiy leksik birlikdan farqli ravishda muayyan huquqiy tushuncha, institut, norma yoki protsedurani ifodalaydi. Shu sababli uning mazmuni tegishli qonunchilik, sud amaliyoti, huquqiy institutlar va tarixiy-huquqiy an'alar bilan chambarchas bog'liq. Tiersma yuridik tilning o'ziga xosligini uning huquqiy institutlar va professional kommunikatsiya bilan aloqadorligi orqali izohlaydi (Tiersma, 1999). Mellinkoff esa huquq tilining tarixiy taraqqiyoti va maxsus leksik qatlam shakllanishida huquqiy an'analarning rolini ko'rsatadi (Mellinkoff, 1963).

Ingliz va o'zbek yuridik terminologiyasini qiyoslashda huquq tizimlari o'rtasidagi farqlarni hisobga olish alohida ahamiyatga ega. England and Wales huquq tizimi common law an'analari bilan bog'liq bo'lib, sud qarorlari huquq manbalaridan biri sifatida muhim o'rin tutadi. O'zbekiston huquq tizimida esa yozma qonunchilik va normativ-huquqiy hujjatlar markaziy ahamiyatga ega. Shu bois bir tildagi terminning ikkinchi tildagi

Date: 7th October-2026

muqobilini aniqlashda uning faqat lug'aviy ma'nosi emas, balki huquqiy tizimdagi funksiyasi ham tekshirilishi lozim.

TADQIQOT MAQSADI VA METODLARI

Tadqiqotning maqsadi ingliz va o'zbek huquqiy terminologiyasidagi o'xshashlik va farqlarni aniqlash, terminlarning ekvivalentlik darajasini hamda huquqiy tarjimada yuzaga keladigan semantik muammolarni tavsiflashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: ingliz va o'zbek yuridik terminlarining strukturaviy xususiyatlarini aniqlash; terminlarning semantik mosligini qiyoslash; common law tizimiga xos birliklarni tahlil qilish; terminologik ekvivalentlikning asosiy turlarini tavsiflash.

Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy, tavsifiy, semantik, strukturaviy va kontekstual metodlardan foydalanildi. Terminlar ularning lug'aviy shakli bilan bir qatorda huquqiy konsepti, institutsional vazifasi va qo'llanish konteksti asosida baholandi. Bunday yondashuv terminning formal o'xshashligi bilan uning huquqiy mazmuni o'rtasidagi farqni aniqlash imkonini beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Qiyosiy tahlil ingliz va o'zbek tillarida yuridik terminlarning bir so'zli, qo'shma va ko'p komponentli shakllarda mavjudligini ko'rsatadi. Nisbatan yaqin ekvivalentlarga judge — sudya, contract — shartnoma, property — mulk, jurisdiction — yurisdiksiya, arbitration — arbitraj kabi birliklarni kiritish mumkin. Biroq bunday birliklarda ham aniq huquqiy kontekstni hisobga olish talab etiladi.

Ingliz tilida yuridik tushunchalarni ixcham, yuqori darajada ixtisoslashgan birikmalar orqali ifodalash keng tarqalgan: burden of proof, breach of contract, terms and conditions, power of attorney, court of appeal, law enforcement agency. Ularning o'zbek tilidagi muqobillarini tanlashda terminning grammatik shakli bilan birga huquqiy funksiyasi ham hisobga olinadi.

Asosiy terminologik birliklarning qiyosiy tahlili

1. Democracy — demokratiya. Democracy umumiy siyosiy-huquqiy konsept sifatida fuqarolarning davlat boshqaruvida ishtiroki bilan bog'liq. O'zbek tilida demokratiya shakli keng qo'llanadi. Ushbu birlikda terminologik moslik nisbatan yuqori bo'lsa-da, uning huquqiy mazmuni tegishli konstitutsiyaviy kontekst orqali belgilanadi.

2. Referendum — referendum. Referendum jamiyat va davlat hayotidagi muhim masalalar, qonunlar yoki konstitutsiyaviy masalalar bo'yicha fuqarolarning umumxalq ovoz berishi bilan bog'liq huquqiy institutni anglatadi. O'zbek tilida referendum shakli keng qo'llanadi va xalqaro-huquqiy kommunikatsiyada barqaror ekvivalent sifatida namoyon bo'ladi.

3. Appeal — apellyatsiya / shikoyat. Appeal muayyan kontekstda sud qarori yoki boshqa qarorni yuqori instansiyada qayta ko'rib chiqishni so'rab murojaat qilishni anglatadi. O'zbek tilidagi muqobilni tanlash tegishli protsessual tizim va huquqiy hujjat kontekstiga bog'liq.

4. Affidavit — qasamyod ostida berilgan yozma bayonot. Affidavit common-law tizimlarida qasamyod yoki tasdiq ostida beriladigan yozma bayonotni anglatadi. Uni

Date: 7th October-2026

shunchaki “guvohlik” deb tarjima qilish mazmunni to‘liq bermasligi mumkin; izohli yoki funksional tarjima ko‘proq aniqlik beradi.

5. Arbitration — arbitraj. Arbitration nizoni hakamlik yo‘li bilan hal qilish mexanizmini anglatadi. Bu birlik uchun o‘zbek tilida “arbitraj” yoki kontekstga qarab “hakamlik” muqobili qo‘llanadi. “Arbitrage” esa boshqa ma’noga ega bo‘lgan iqtisodiy termin bo‘lib, “arbitration” bilan almashtirilmasligi kerak.

6. Deputy — deputat. Deputy va “deputat” shaklan o‘xshash bo‘lsa-da, ular barcha kontekstlarda to‘liq ekvivalent emas. “Deputy” turli lavozim va vakillik ma’nolarida qo‘llanishi mumkin, “deputat” esa O‘zbekiston siyosiy-huquqiy tizimida muayyan vakillik maqomiga ega shaxsni bildiradi. Shuning uchun kontekstual tahlil zarur.

7. Sanction — sanksiya. Sanction huquqiy kontekstga qarab jazo chorasi, ruxsat/ma’qullash yoki xalqaro cheklov kabi turli ma’nolarda qo‘llanishi mumkin. Shu sababli uni faqat xalqaro iqtisodiy cheklov ma’nosida talqin qilish noto‘g‘ri bo‘ladi.

8. Meeting — majlis / yig‘ilish; miting — public rally. Meeting umumiy ma’noda yig‘ilish yoki majlisni anglatadi. U sudya, prokuror, advokat va taraflar ishtirokidagi sud muhokamasi ma’nosini o‘z-o‘zidan bildirmaydi. “Miting” esa odatda ommaviy siyosiy yoki jamoat yig‘ini, ya’ni public rally ma’nosiga yaqin. Shu sababli “meeting — miting”ni yuridik termin sifatida tenglashtirish ilmiy jihatdan to‘g‘ri emas.

COMMON LAW TIZIMIGA XOS TERMINLAR

Ayrim ingliz yuridik birliklari muayyan huquqiy an’ana bilan shu qadar chambarchas bog‘langanki, ularning o‘zbek tilida bitta so‘zli to‘liq ekvivalentini topish qiyin.

Common law: “Umumiy huquq” deb tarjima qilinishi mumkin, biroq termin tarixiy huquqiy an’ana va huquq manbalari tizimini anglatadi; shu sababli faqat so‘zma-so‘z tarjima uning mazmunini to‘liq ifodalamaydi.

Equity: Oddiy “adolat” tarjimasi yetarli emas. Ingliz huquqida equity common law doirasida tarixan shakllangan maxsus huquqiy tamoyillar va vositalar majmuasini anglatadi.

Barrister va solicitor: Ularni ikkalasini ham oddiy “advokat” deb tarjima qilish institutsional va professional farqlarni yo‘qotishi mumkin. Shuning uchun izohli yoki funksional tarjima zarur.

Jury: “Hakamlar hay’ati” funksional jihatdan yaqin muqobil bo‘lishi mumkin, biroq uning protsessual maqomi va vakolatlari tegishli huquq tizimi bilan bog‘liq.

TERMINOLOGIK EKVIVALENTLIK

Tahlil natijalari ingliz-o‘zbek yuridik terminologiyasida kamida to‘rt turdagi munosabatni ajratish mumkinligini ko‘rsatadi: 1) to‘liq yoki yaqin ekvivalentlik; 2) qisman ekvivalentlik; 3) funksional ekvivalentlik; 4) nol ekvivalentlik. To‘liq yoki yaqin ekvivalentlikda ikki tildagi birliklar o‘xshash huquqiy konseptni ifodalaydi. Qisman ekvivalentlikda asosiy mazmun yaqin bo‘lsa-da, huquqiy qamrov yoki institutsional maqom farq qiladi. Funksional ekvivalentlikda esa manba terminining ma’nosi maqsad tilida boshqa shakldagi, ammo o‘xshash huquqiy vazifani bajaruvchi birlik orqali beriladi. Nol ekvivalentlikda esa tushuncha uchun bevosita muqobil mavjud bo‘lmay, izohli tarjima talab qilinadi.

Date: 7th October-2026

Shu nuqtayi nazardan, terminologik ekvivalentlikni aniqlash uchun uch bosqichli modelni taklif etish mumkin: termin → huquqiy konsept → funksional ekvivalent. Mazkur model tarjimonni faqat lugʻatdagi moslikni izlashdan koʻra, terminning tegishli huquq tizimidagi oʻrnini tahlil qilishga yoʻnaltiradi. 2025-yilda eʼlon qilingan ingliz-oʻzbek huquqiy terminologiyasiga bagʻishlangan tadqiqotda ham bevosita, qisman va izohli ekvivalentlik holatlari ajratilgan boʻlib, bu yondashuvning amaliy ahamiyatini kuchaytiradi (Pulatova et al., 2025).

XULOSA

Oʻtkazilgan qiyosiy tahlil shuni koʻrsatadiki, ingliz va oʻzbek yuridik terminologiyasi oʻrtasidagi farqlarni faqat ikki tilning leksik yoki grammatik xususiyatlari bilan izohlash yetarli emas. Terminologik tafovutlar huquq tizimlarining tarixiy taraqqiyoti, institutsional tuzilishi va huquqiy konseptualizatsiyasi bilan ham bogʻliq. Ayniqsa, common law anʼanalariga xos equity, barrister, solicitor va affidavit kabi terminlarda toʻgʻridan-toʻgʻri lugʻaviy ekvivalent izlash semantik yoʻqotishga olib kelishi mumkin.

Tadqiqot natijasida ingliz va oʻzbek yuridik terminlari oʻrtasidagi munosabatlarni toʻliq yoki yaqin, qisman, funksional va nol ekvivalentlik guruhlariga ajratish mumkinligi asoslandi. Huquqiy tarjimada termin → huquqiy konsept → funksional ekvivalent tamoyiliga asoslanish tarjima aniqligini oshirishi mumkin. Mazkur yondashuv huquqiy hujjatlar tarjimasini, ikki tili yuridik lugʻatlar tuzish va terminologik standartlashtirish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Umuman olganda, ingliz va oʻzbek yuridik terminologiyasini qiyosiy oʻrganish nafaqat tilshunoslik va tarjimashunoslik, balki huquqiy kommunikatsiya uchun ham muhimdir. Kelgusidagi tadqiqotlarda terminlarning real qonunchilik hujjatlari, xalqaro shartnomalar va sud matnlari asosida korpusli tahlilini amalga oshirish terminologik ekvivalentlikning yanada aniq mezonlarini ishlab chiqish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Azimova Marjona Salim qizi. (2024). POLITICAL SPEECHES AS A SOURCE OF HUMOROUS AND SATIRICAL EFFECT. Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research, 11(06), 192–194. Retrieved from <https://www.eijmr.org/index.php/eijmr/article/view/1740>
2. Cabré, M. T. (1999). Terminology: Theory, Methods and Applications. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
3. Kurganov, A. (2016). Comparative Analysis of the Law Terms in English and Uzbek. Foreign Languages in Uzbekistan, 4(12).
4. Mellinkoff, D. (1963). The Language of the Law. Boston: Little, Brown and Company.
5. Pulatova, U., Pulatova, N., Umarova, I., Rasbergenova, S., & Allashova, S. (2025). Comparative study of legal terms in English and Uzbek languages with reference to international law and legal globalisation. Comparative Legilinguistics, 63, 330–361. <https://doi.org/10.14746/cl.2025.63.5>

Date: 7thOctober-2026

6. Dadaboyev, H. (2019). O‘zbek terminologiyasi. Toshkent: Yoshlar nashriyoti.
7. Mannobova, L. A. (2024). Ingliz tilidagi turizm terminlari va ularning o‘zbek tiliga o‘girilishi. O‘zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali, 34-son.
8. Oxford University Press. English Legal System: legal terminology and reference materials.

